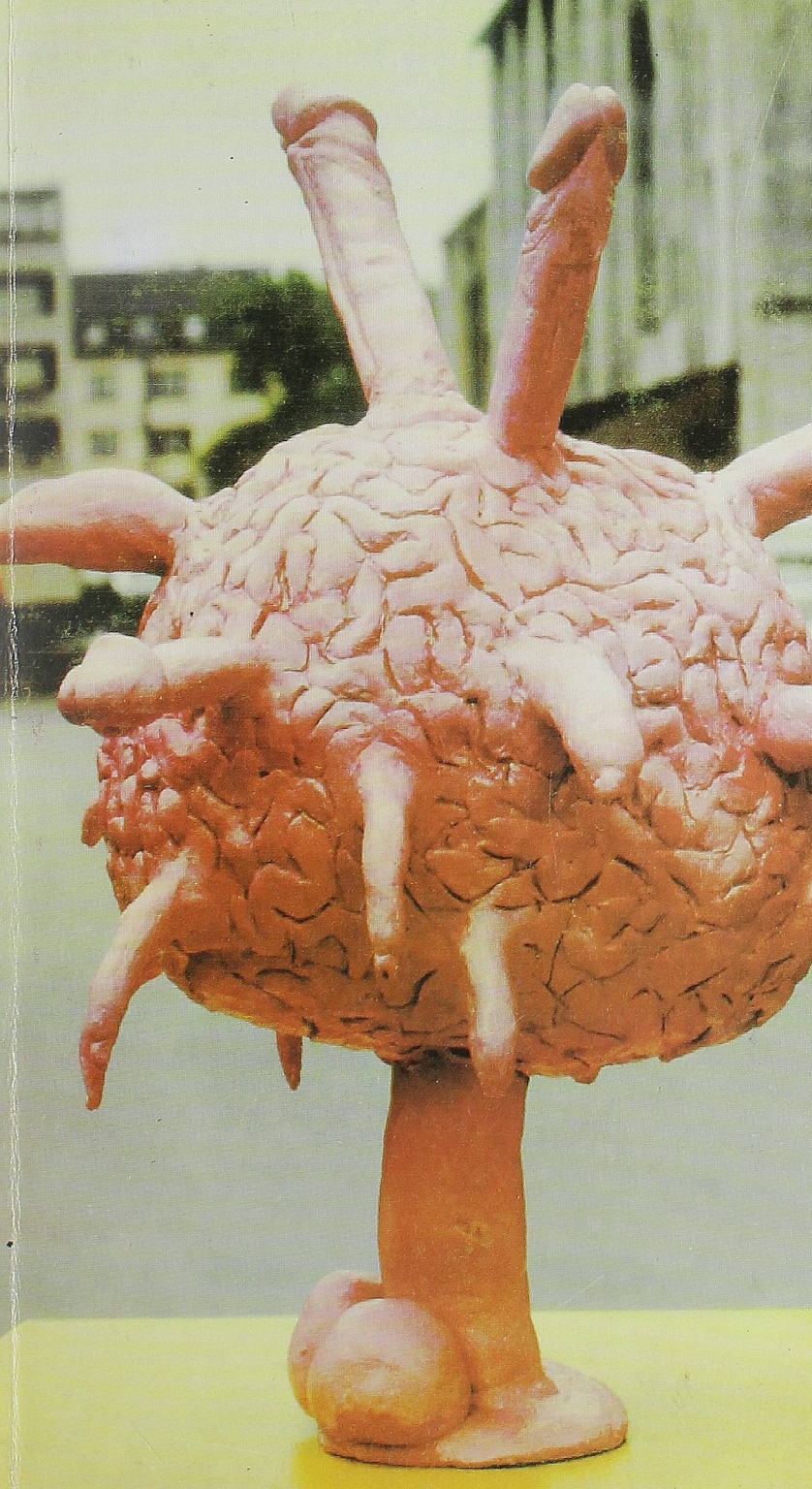
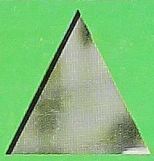

М

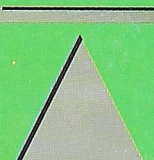

Р

И

Н

26-28
АПРИЛ
МАЈ
ЈУНИ
'96

Александар Јерков ОДБРАНА И ПОСЛЕДНИ ДЕНОВИ

*И најрави усниите мои да се како осипар меч,
во сенка на раката своја ме сокри;
ме најрави сјајна сирела,
и во наметката своја ме скри.*

(Книга на пророкот Исаија, 49:2)

Во периодот меѓу 3500 до 3000 година пред новата ера на Еглиевите карти на кои се гледа развојот на населбите низ човековата историја, во евроазискиот и африканскиот простор со сигурност се идентификувани само петнаесет развиени праурбани населби. Во следните петстотини години ги има вкупно триесет, а во наредниот милениум уште шеесет. Бројот на градовите потоа расте на околу сто, за приближно во 800-тата година пред новата ера да постојат само сто дваесет и три праурбани локалитети. Потоа надоаѓа вториот урбан бран во кој медитеранските градови донесуваат еден нов начин на живот, додека старите градови најчесто опстојуваат и понатаму, низ античкиот период. Иако античката урбана цивилизација не е непосреден корен на современата граѓанска култура, таму каде што не постоеле силни римски градови, или не се сочувало нивното влијание, каде што нивното разрушување било премногу темелно - како што е честопати случај во нашите краишта - граѓанската култура многу потешко импресивни градови за кои не се знае доволно, но никулците на градската култура тешко се одржувале во воените превирања и судирите меѓу народите на Балканот.

Можеби уште поинтересно е да се разгледа судбината на метрополисите коишто се буквално основни носители на развојот на урбаната цивилизација. Веќе во третиот милениум пред новата ера, потсетува Константинос Доксијадис, е создаден првиот метрополис, Ур во Месопотамија, со големина од сто илјади жители. Поминаа уште два милениума додека Вавилон да израсне до милион жители, а наредниот милениум заврши пред Рим да го надмине тој број. За време на средниот век такви величини биле Константинопол и некои кинески градови. Требаше да се чека, пишува Доксијадис, сè до 1800 година, за првиот модерен град на западот, Лондон, повторно да ја премине таа граница. Повеќето луѓе низ историјата живееле во мали рурални населби, но кон средината на дваесеттиот век процентот на урбано население нагло расте и урбаната популација опфаќа половина човештво. Ахил во Хомеровиот еп со леснотија можел три пати да истрча околу неосвојивите бедеми на Троја, од центарот на Рим до првите полиња се стасувало со кратка прошетка, а радиусот на градовите до осумнаесеттиот век изнесувал помалку од два километри. Мегалополисите на дваесеттиот век меѓутоа, се протегаат на неколку десетици километри. Наместо античката филозофска претстава за космополис, нашето време предвидува застрашувачки химери на современиот "екуменополис" во којшто ќе се слеат милијарди жители. Не станува збор само за ергометриски вредности, антрополошки законитости на прегледноста и усогласување на предметите и градбите со човековите мери и можности, туку за промена на перспективата: градот веќе не е урбано јадро во руралното окружување, туку химера која сè голта и претвора во дел од урбаната цивилизација.

Причините за човек да ѝ се спротивстави на малигната мултипликација на урбаните клетки, на претворањето на градот во планетарна целина обележана со пренадрупан и стеснет животен амбиент се многубројни. Општата криза на градовите, како што покажува Доксијадис, има многубројни причинители и тешко е да се поверува дека нивниот натамошен развој и сраснување ќе ги намали урбаните проблеми. Кризите, пишува Рикер, никогаш не ги познаваме доволно. Современиот човек и покрај

историското искуство, технологијата и довербата во разумот или развојот на цивилизацијата, не е во можност да овладе со причинителите на кризите.

Наспроти свеста за тешкотиите и загриженоста, стојат урбаниот ентузијазам и футуризмот, честопати наследници на идеологиите на новите градови и новото општество. Во визијата на Лефевр за "урбаната револуција", современиот човек брза во таквото сепрождирачко урбано грло, што само по себе предизвикува одредена одбивност. На работ да стане гротескна е и Дифреновата желба "во бранувањето на океанот од челик и камен" да се препознае творечката моќ заради која во "природата што човекот ја создал и ја наполнил со машини", треба да се согледа дека "за графинот на еден нов свет сè уште може да зрачи божествениот оган на убавината".

Социјалните утопии врзани за градот, од Платон до Леонардо и Кампанела, или визиите придвижени од урбанистичките мотиви, каква што е Албертиевата, не можат да ја разрешат основната разлика на мислењето во архитектурата и во идеологијата - којашто во дваесеттиот век ја потврди судбината и на твр. модерно движење, на Гропиус и Корбизје. Оттаму подалекусежно е значењето на сликата на идеалниот град која нема архитектонски ограничувања, која што не е ниту градина, ниту купола, дури ни Гудманов идеограм. Кога Енеј, основачот на Рим, го пренесува Паладиум, срцето на градот, воден од идеалната слика за населба на иднината, тогаш трудот на неговиот дух и вдахновеноста на умот се мерка на идеалната *урбофилија*.

Утопскиот напор и припаѓа на суштината на урбаната метафора, а може да се сфати и како составен дел од разбирањето на мистеријата на градот, неговото подигање и планирање. (Во интересната и поттикнувачка книга за "градот меѓу емпиријата и утопијата" за ова пишува Неда Лазаревиќ.) Тегобното искуство на животот во големите градови спротивно на утопиите учи дека заради несразмерите на градот и човековите природни способности мегалополисот постојано е на прагот на катастрофа. Без оглед на тоа колку несразмерноста на градот е намалена со современите превозни и комуникациски средства, а особено со доброто планирање на градскиот живот, населбата по мерка на човекот во мегалополисот е напуштена и повикувањето на новиот граѓанин, човекот на "урбаната револуција", делува како напор нуждата да се претвори во доблест.

Доблеста на градот, секако, не е во тоа. Ако поголем дел од човештвото живее во градовите, човекот од крајот на дваесеттиот век, го сакал тој тоа или не, ѝ припаѓа на урбаната цивилизација. Градот, меѓутоа, секогаш имал важна улога во историјата, така што оваа промена само ја зацврстува неговата општа важност и го означува почетокот на урбаноцентричната епоха. Развојот на културата и цивилизацијата ниту пред тоа не може да се разбере без толкување на улогата на градот во човековата историја, како што покажа Луис Мамфорд во својата монументална студија.

Урбаната форма ги покажува своите предности како "*собираник* на сите содржини", вели Лефевр. Во него се леваат "битијата на природата, резултатите на индустријата, техниката и богатствата, делата на културата, вбројувајќи ги тука и начините на живеење, ситуациите, модулациите или раскинувањата со секојдневното", кон што треба да се додадат јачината на медиумите, брзината на комуникацијата и мноштвото на услужни дејности коишто во последно време најбрзо се развиваат. Собираната срж на градот е место каде што се среќнуваат култури и се судираат цивилизации, тоа е повластен простор на нови синтези. Затоа урбаната имагинација и *урбофилија* имаат пресудна важност за усвојувањето на тековините на современата цивилизација и во обликувањето на самостојна култура. Градот не е само место на натрупување туку и едно идеално место каде што сè останува исто и станува различно. Во урбаната имагинација се преплетуваат и соединуваат утопијата, изотопијата и хетеротопијата. "Всушност", вели Лефевр, "како би можеле да постојат *урбани митови* во вистинска смисла на зборот, пред големото пресвртување што го наведува сето општество да се стави на страната на урбаната стварност намалувајќи ги специфичните тежини на земјоделството, селскиот живот, проблемите на селаните? Почнувајќи од овој момент, вели Лефевр, а тоа е мигот на самиот пресврт во кој урбаната цивилизација ги прекрива хоризонтите на светот, животот, "Градот се потврдува. Тој се впишува во

плановите. Наскоро ќе се испишува поинаку: со соништата, исповедите, романите, мелодрамите."

Урбаната имажинација ги прожима сите жанрови на современата книжевност. За улиците на Даблин Џојс говорел дека го привлекуваат повеќе од сите тајни на вселената. Од времето на светската библиотека до дваесеттиот век Александрија е повластено место на книжевната имажинација, топос на тнр. александриски стил. Запишаноста на градот во книжевниот текст, урбаната имажинација врежана во книжевните дела, го открива процесот на раѓање на урбаната поетика. Не се работи за описи на градовите туку за симболички печат на урбофилијата којшто во современата книжевност непогрешиво се чувствува во непрегледната низа на големи писатели - кај Џојс, Пруст, Музил, Кафка, Бели, Симон, Ман, Вирџинија Вулф, Броч, Рилке, Дарел, Борхес, Калвино, Фаулс, Еко, Криста Волф, Буцати, Пинчон... (На поинаков начин урбофилијата ја обележа и мислата за книжевноста - на Адорно, Блох, Сартр, Башлар, Барт, Дерида, Фуко, Лакан, Лиотар, Бодријар, Слотердајк...) Урбофилијата ги соединува книжевните градови во еден урбопоетички свет на Лондон, Даблин, Рим, Петроград, Александрија, Париз, Виена, Берлин... Книжевната карта на светот настанува во урбопоетичката работа на книжевната имажинација чија урбана состојба е со самата своја срж израз на урбофилијата.

Модерната книжевност се раѓа помеѓу Бодлеровиот фланер и сплин, Париз, пасажите и плинските светилки и "човекот на мноштвото", на кои предупредува Валтер Бенјамин (а ако се работи за уметноста на осветлување на градот и Пол Вирилио). Модерната книжевност во својот корен е обележана со урбофилијата. Поетското битие еднаш разделено од романтичарската трансценденција не може да се врати во архајските и идилични предели, тоа останува растргнато помеѓу двата идеални лика: земјата и небото. Преодојна е за идеалниот град што би се простирал меѓу нив. Идеалните урбани глетки останале во минатото. Во претходниот век сè уште можеа да се видат, да речеме Венеција на сликите на Каналето. Состојбата на духот во која настануваат идеалните урбани слики, урбофилијата, трае, но веќе не може непосредно да се изрази како "урбана идил". Градот е премногу голем, мегалополисите на деветнаесеттиот век и нивната хетерогена урбана популација бараат сложен, тежок поетички израз, а не прозирност, леснотија и спокојство. Сложената градска структура. Сложената градска структура пред модерниот пресврт на урбаната перспектива е употребена за проекција на небесните сфери на земјата, или како опозиција на селската идил. Ослободен од товарот на небеската или адската населба, современиот град го напушта полето на алегоричката, додека високата организација на животот го потиснува неговиот карневалски израз. Идеалниот лик на градот не може да ги задоволи новите лирски потреби - урбофилијата е занес и културна потреба, а не само идеализација. Просторот меѓу небото и земјата е исполнет со метафизички копнеж, заситен со отпечатоците на минатото и со културната традиција. Заради нив тој метафизички коридор е отворен за поетската средба со смислата од која се раѓа симболистичката напнатост во модерното битие на стихот. Урбофилијата не е определена со значењето и темата туку со состојбата на лирскиот дух чиј најсилен израз даваат Маларме, Рилке, Блок, Јејтс, Елиот, Паунд, Кафави...

Бенјамин му се обраќа на Поовиот Лондон, нешто помалку и на Хофмановиот Берлин, на којшто е во состојба да му придружи и сопствени фрагменти што го откриваат духот на урбофилијата. Сенките на урбаниот облик на мислење обезбедуваат посебен вид на вистина до која се допира директно, но не како погодување на стрелата во мета. Всушност, додека со Бенјамин го следи Бодлеровиот шетач во културната престолнина на Европа во деветнаесеттиот век, на толкувачот му останува неизговорено прашањето: каква е урбаната вистина, по што таа се разликува од руралната вистина?

Слотердијк во афоризмите за рационалноста вели дека "постои и една функција на вистината која што е постара од обработувањето на земјата на селанецот". Тоа е "вистина" на ловецот и стрелецот "за којашто е правилно она што *погодува*". Слотердијковата слика ја истакнува разликата меѓу "однегуваната" вистина и "обработената", стекната со тешка работа на полето на животот (а за филозофот на

полето на мислењето), вистина која созрева бавно и зависи од волјата на небото, од една страна, и "уловената" вистина која добро ја пронаоѓа и добро ја "погодува" целта, која е неизвесна, но од друга страна и моментална. Разликата всушност ја открива скриената нерамнотежа на современиот живот. Припиотомувањето на целта, нејзиното одгледување и сигурниот "улов" ја укинуваат смислата на "погодувањето", средбата на стрелата и објектот. Во изворниот однос кон вистината на човековиот опстанок загубена е смислата на средбата.

Постои, вели Слотердијк, уште еден "архаикум" (всушност првобитна форма на стопанство). Тоа е "особената рационалност на собирачите и трагачите која се појавува тогаш кога ќе го пронајдат она што можеби ќе им биде потребно". Правилноста примере на собирањето е "наод" кој може да се земе со себе, смета Слотердијк. Вистината на оној што бара и оној што лови зависи од волјата на случајот да пронајде. Во вистината на земјоделецот и овчарот коишто го одгледуваат она што им е потребно, не постои случајност на пронаоѓањето. Градот исто така живее од планираното стопанисување што се грижи за човековите потреби, но за разлика од селото, градот остаува место за средба. Фигурите на *шејпач* и *минувач* во градот ја обновуваат смислата на вистинитата средба. Средбата со друго суштество се одредува како средба со непознатото во коешто нема ништо страшно и заканувачко. Во село непознатото е секогаш моќно или страшно, тоа се интегрира во заедницата или се смилостивува со жртва и ритуал. Вистината на градот е можност за заеднички живот со непознатото, за префинетост и отменост, благост на взаемното разбирање, деликатно внимание и грижливо растојание, разбирање и одмерена срдечност. Градот, меѓутоа ја прави средбата неизбежна, што носи одредена непријатност. Притисокот на неизбежноста го загрозува човекот што е несигурен во себе, којшто, за да се прикрие подобро, станува агресивен или недруштвен, ги напаѓа другите или себеси. Сложеноста на урбаната структура и овој несрекен полу-граѓанин создаваат сложени заплети, напнати ситуации, разновидни тешкотии што сосема ја изобличуваат вистината на животот во градот. Вистината на градот и покрај тоа не е во обновувањето на неизвесноста на опстанокот, туку во тоа да биде место на нужна средба и живот со непознатото.

Иако градот го носи далечното ехо на архаичната средба, сржта на модерната книжевност е нераскинливо поврзана со урбофилијата, но урбофилијата го надминува опсегот од модернизмот до постмодерната. Градот е многу повеќе од место на настани и за Балзак, Стендал, Дикенс, Текери, Толстој, Флобер, Достоевски, Зола, Хенри Џејмс... Локализацијата на раскажувањето во делата на овие писатели речиси секогаш е постигната со традиционален опис, но градот влијае врз определувањето и распоредот на карактерите, врз развојот на ситјето и смислата на заплетот. Книжевноста на деветнаесеттиот век настојува местото на настаните да го именува и да го постави пред раскажувачот како зададен простор, услов за карактеризацијата и индивидуализацијата на ликовите, додека книжевноста на дваесеттиот век го изразува присуството на градот низ раскажувањето, низ сомнежот и колебањето на перцепцијата, иронијата и лажливата самосвест. Иако романот за Лукач е граѓанска замена за епот, трагањето по автентичниот живот коешто, според мислењето на Лукач го придвижува романскиот ум, дури во деветнаесеттиот век непосредно ја зафаќа целината на градскиот живот. Урбаната имагинација на книжевноста пред тоа е одредена со граѓанската култура.

Предговор кон антологијата "Београдске ѝриче"
превод: Венка Симовска

МАНИРИЗМ

